

Неледва Н. В.,*orcid.org/0000-0002-9317-512X**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету***Ліненко С. О.,***orcid.org/0000-0001-6662-8747**аспірантка кафедри кримінального права процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗШУКУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Анотація. Статтю присвячено загальним проблемам розшуку підозрюваного. Питання розшуку підозрюваного знаходить своє відображення на рівні наукових публікацій багатьох сучасних учених. У роботі досліджено сучасний стан розшуку осіб, які переходять від органів слідства та суду, здійснюється аналіз статистичної інформації, що засвідчує низький рівень організації розшукової роботи. Аналізуються теоретичні та практичні аспекти питання організації розшуку підозрюваного. Визначається перелік та зміст заходів, пов'язаних із розшуковими діями, спрямованими на визначення місцезнаходження розшукуваних осіб. Розглядаються механізми регулювання діяльності, пов'язаної з організацією та проведенням розшуку підозрюваного, аналізуються норми чинного кримінального процесуального законодавства України. Так, у статті було приділено увагу підставам та процесуальному порядку зупинення досудового розслідування у зв'язку з обставинами, що унеможливають його подальше провадження. Ці обставини вимушують прокурора або слідчого (за погодженням із прокурором) тимчасово зупинити провадження досудового розслідування. Приділено увагу таким проблемам, що виникають у ході досудового розслідування, як: недостатня забезпеченість правоохоронних органів відповідними криміналістичними рекомендаціями, відсутність спеціальних наукових досліджень у цьому напрямі, які впливають на аналіз їхньої діяльності, щодо розшуку осіб, які переходять від слідства і суду, та встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Розглянуто низку проблем у законодавчому регулюванні щодо розшуку осіб та запропоновано шляхи їх вирішення. Проаналізовано особливості процесуальної регламентації оголошення розшуку обвинуваченого та проблеми, які виникають у ході такої процесуальної дії. У статті відображені напрями діяльності з розшуку осіб: розшукова робота оперативних підрозділів, розшукова робота слідчого, спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів щодо встановлення місця перебування осіб, які переходять від органів досудового розслідування та ухиляються від кримінальної відповідальності. Висвітлено питання розшуку осіб оперативними підрозділами правоохоронних органів, який може здійснюватися через виконання окремих доручень слідчого на підставі положень ст. 41 КПК України щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Детально опрацьовано питання розшуку підозрюваного у кримінальному провадженні в контексті певних аспектів міжнародного співробітництва. Запропоновано запровадження

окремої глави в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) щодо вирішення питання регламентації розшуку осіб (підозрюваних, обвинувачених, засуджених) з детальним розподіленням посадових обов'язків слідчих та оперативних підрозділів.

Ключові слова: розшук підозрюваного, розшук обвинуваченого, підстави здійснення розшуку осіб, організація розшуку підозрюваного, обвинуваченого, недоліки організації розшуку осіб, оголошення у розшук.

Постановка проблеми. Нині стан розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду, різко погіршився з багатьох причин. Це пов'язано з довготривалим процесом реформування органів досудового слідства, прокуратури та суду, недостатністю кадрового забезпечення на всіх етапах кримінального процесу. Також військово-політичне становище на Сході України та окупація АРК ситуацію не покращує. Виходячи з вищевказаного, проблема розшуку підозрюваного набуває особливої актуальності. Інститут розшуку осіб, які переходять від органів слідства та суду, не є досконалим і таким, що повністю відповідає чинному КПК України.

Станом на лютий 2020 року правоохоронні органи України не могли знайти близько 48,5 тис. осіб. Статистичні дані свідчать, що в різні роки кількість осіб, котрих оголошували в розшук, досить сильно варіювалася. Одних через деякий проміжок часу знаходили, та їхні прізвища зникали з реєстру, а хтось роками чи навіть десятиліттями там фігурує. Так, у період 2014 та 2015 років постало найбільш гостре питання щодо розшуку осіб, яких досі не можуть розшукати. Саме в цей проміжок часу в Україні почалися воєнні дії. За ці два роки кількість осіб, яких розшукують, збільшилася на 20,3 тис. осіб (це 42% від усіх, кого нині розшукують в Україні, без урахування знайдених за цей час) [1].

Мета статті – визначення проблеми в законодавчому регулюванні щодо розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду, визначення заходів, пов'язаних із розшуковими діями, щодо встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, аналіз питань теорії та практики, пов'язаних з організацією розшуку підозрюваного.

У наукових працях проблема розшуку підозрюваного знаходить своє відображення на рівні публікацій багатьох сучасних вітчизняних і закордонних учених. До науковців, які займаються питанням розшуку підозрюваних осіб під час досудового

розслідування, належать: І. Басиста, П. Біленчук, О. Виноградова, Т. Гавриш, В. Галаган, К. Горяїнов, В. Гребенюк, О. Калачова, О. Калиновський, О. Ляшук, Г. Матвієвська, Є. Наливайко, О. Степанов, С. Фомін та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду з метою уникнення кримінальної відповідальності, спрямована на відтермінування можливості проведення досудового розслідування або закінчення строків давності притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Так, керуючись положенням ст. 218 КПК України, слідчий, прокурор виносить постанову про розшук підозрюваного за наявності в сукупності трьох підстав: (а) місцезнаходження підозрюваного невідоме; (б) всі вжиті заходи не дозволили одержати достовірні дані про його точне місце перебування; (в) складено письмове повідомлення про підозру стосовно розшукуваної особи.

Згідно зі ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його в розшук [2].

Однією з підстав для зупинення розслідування є переховування підозрюваного від органів слідства та суду. Зупинення досудового розслідування – це тимчасова перерва досудового слідства за підставами, які перелічені в ст. 280 КПК України. Інститут зупинення нерозривно пов'язаний з організацією розшуку осіб, які ухиляються від досудового розслідування.

Термін «розшук» у кримінальному процесі асоціюється тільки з розшуком підозрюваного (обвинуваченого). Як зазначає О.В. Лисенко, розшук осіб правоохоронними органами здійснюється за трьома основними напрямками:

1) після вчинення злочину особа переховується, і місцезнаходження її невідоме, при цьому правоохоронними органами встановлені дані, що свідчать про вчинення злочину конкретною особою, яку оголошено в розшук;

2) після оголошення про підозру щодо конкретної особи вибраний запобіжний захід, який не пов'язаний із триманням під вартою, при цьому особа порушила зобов'язання і переховується від органів досудового розслідування та суду.

Проблеми організації розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, полягають у законодавчому регулюванні, недосконалому рівні судової системи, збільшенні чисельності осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду.

Так, керуючись ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідомо, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. Положеннями ст. 335 КПК України визначаються особливості процесуальної регламентації оголошення розшуку обвинуваченого. Так, законодавець не звертає уваги на мотиви та причини переховування осіб, щодо яких оголошується розшук. У ході розшуку осіб виникає проблема заборони розгляду клопотання про вибір запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного, також проблема вибору запобіжного заходу в разі фактичного встановлення місця знаходження осіб, що переховуються від органів досудового розслідування та суду. КПК України певною мірою вирішує цю проблему, надаючи прокурору, слідчому, за погодженням із прокурором, право звернутися з відповідним клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу

його і розгляду питання щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Однак виникають проблеми щодо обмеження терміну дії такого дозволу на затримання, а також особливостей переміщення (етапування) затриманої особи в разі її затримання поза територію проведення досудового розслідування.

У більшості випадків перед судом ставилося питання про вибір запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, але з різних причин до таких осіб було застосовано інші запобіжні заходи. Недостатня забезпеченість правоохоронних органів відповідними криміналістичними рекомендаціями, відсутність спеціальних наукових досліджень у цьому напрямі впливає на аналіз їхньої діяльності щодо розшуку осіб, які переховуються від слідства та суду, та встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Основним напрямом діяльності правоохоронних органів є здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, який відрізняється від діяльності щодо виявлення, розкриття злочинів, установлення доведення участі конкретно осіб у вчиненні кримінального правопорушення. Завдання розшуку осіб досягаються специфічними засобами, які відрізняються від інших дій під час кримінального провадження тим, що мають спрямування щодо встановлення конкретного місця знаходження розшукуваної особи, затримання такої особи та доставляння її до місця проведення досудового розслідування чи суду. Виділяють самостійні напрями діяльності з розшуку осіб: розшукова робота оперативних підрозділів; розшукова робота слідчого; спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів щодо встановлення місця перебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та ухиляються від кримінальної відповідальності. Таку діяльність можна розглядати як комплекс заходів, які спрямовані на встановлення місця знаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування та суду [3, с. 191].

Розшукова робота слідчого може здійснюватися лише в рамках кримінального провадження на підставі КПК України, КУ України, КК України, Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та з використанням їхніх результатів у кримінальному провадженні.

Так, на підставі положень ст. 281 КПК України слідчий через винесення відповідної постанови оголошує розшук підозрюваного, коли його місцезнаходження невідоме. Такий же розшук може бути оголошений прокурором як процесуальним керуючим та доручений проведенням слідчому. У такому випадку слідчий виконує комплекс заходів, спрямованих на встановлення місця знаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, а саме: надсилає запити, організовує проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів. Слідчий також на підставі положень ст. 41 КПК України може доручити оперативним підрозділам проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за письмовим дорученням, спрямованих на встановлення місця перебування таких осіб. Розшукову роботу слідчого слід розглядати як самостійний напрям його діяльності, що може проводитися лише в рамках кримінального провадження та за допомогою комплексу заходів, визначених кримінальним процесуальним законодавством [4, с. 195].

Самостійним та специфічним напрямом діяльності є розшук осіб оперативними підрозділами правоохоронних органів, який може здійснюватися через виконання окремих доручень слідчого на підставі положень ст. 41 КПК України щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. У такому разі варто говорити про спільну діяльність оперативних підрозділів та слідчих, які в рамках кримінального провадження здійснюють заходи щодо встановлення місця перебування підозрюваних, оголошених слідчим, прокурором у розшук.

Так, слідчий (прокурор) на підставі положень ч. 3 ст. 281 КПК України доручає проведення розшуку підозрюваного оперативним підрозділам й не зупиняє досудового розслідування, за дорученням слідчого оперативні підрозділи у своїй діяльності можуть використовувати можливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення місця знаходження осіб, що розшукуються. Крім вищевказаного, оперативні підрозділи згідно із Законом України «Про оперативну розшукову діяльність» можуть здійснювати комплекс заходів оперативно-розшукового характеру, направлених на розшук підозрюваного, який переховується від органів досудового розслідування. Слід зазначити про такий напрям діяльності оперативних підрозділів, як розшук обвинуваченого, який переховується від суду. На підставі положень ст. 335 КПК України передбачено зупинення судового провадження щодо обвинуваченого, який ухилився від суду до його безпосереднього розшуку. На підставі ухвали суду здійснюється оголошення такого обвинуваченого в розшук та доручення його проведення слідчому та/або прокуророві [4].

Виникає питання: яким чином слідчий буде здійснювати розшук обвинуваченого, що переховується від суду, та в рамках якого кримінального провадження? Згідно з положеннями Закону України «Про оперативну розшукову діяльність» такий розшук обвинуваченого, який переховується від суду, може здійснюватися лише оперативними підрозділами та в обсязі, визначеному цим Законом. У рамках оперативно-розшукових справ оперативними підрозділами правоохоронних органів за дорученням слідчого чи прокурора здійснюється діяльність щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування чи суду. Доручення слідчого чи прокурора є підставою для заведення такої оперативно-розшукової справи та здійснення заходів з розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування чи суду.

Одне з важливих та дискусійних питань наявності доказової інформації – питання наявності доказової інформації про фактичне переховування таких осіб. Так, на підставі положень ст. 281 КПК України не визначається необхідність слідчого щодо обов'язкового збору доказів та іншої інформації, що свідчать про фактичне переховування конкретної особи від органів досудового розслідування. Однак визначення в нормі Закону положень про те, що «якщо ... місцезнаходження підозрюваного невідоме», необхідно розцінювати як результат того, що слідчим, самостійно чи через доручення оперативним підрозділам, виконано комплекс заходів процесуального, оперативно-розшукового характеру для встановлення обставин переховування особи від органів досудового розслідування. Тобто слідчий збирає інформацію про те, що особа фактично переховується від органів досудового розслідування або місцезнаходження її не встановлено [5, с. 195]. Про зазначені вище обставини може свідчити: те,

що особа не з'являється за викликами до органів досудового розслідування; за місцем реєстрації чи фактичного проживання не перебуває; не з'являється за місцем роботи (навчання, лікування тощо); відсутність інформації про надходження такої особи до травматологічних пунктів, моргів; відсутність особи на стаціонарному лікуванні в лікувальних закладах; відсутність особи за місцем проживання сім'ї, батьків, друзів тощо.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 23 ЗУ «Про національну поліцію» на органи поліції покладається розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухилиються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом.

Під час здійснення розшуку осіб ставиться питання виявлення і затримання або встановлення місцезнаходження розшукуваної особи. Метою розшуку, який у межах своєї компетенції проводять слідчий та оперативні підрозділи, є встановлення місця перебування підозрюваного і його затримання. Для оголошення розшуку підозрюваних слід установити, що ці особи усвідомлюють факт їх розшуку, тобто вони мають розуміти, що їх розшукують за вчинення злочину, а вони з метою уникнути відповідальності здійснюють заходи, щоб їх місцезнаходження не було встановлено [6, с. 154].

На території України підстави для здійснення міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, однакові для всіх держав-членів Інтерполу. Органи внутрішніх справ України направляють запит до НЦБ Інтерполу в таких випадках: 1) за наявності достовірних даних про те, що особа, яка розшукується, виїхала за межі України, але конкретне місце її перебування невідоме; 2) за наявності достовірних даних про перебування розшукуваної особи на території однієї з країн далекого зарубіжжя. Відповідно до Договору країн-учасниць СНД про міждержавний розшук від 10 липня 2010 р. такий розшук здійснюється відповідно до 3) надходження запиту з Укрбюро Інтерполу про розшук осіб, які в'їхали в Україну з інших країн (за ініціативою правоохоронних органів зарубіжних країн-членів Інтерполу) [7, с. 124].

Основна мета взаємодії органів досудового розслідування України з НЦБ Інтерполу України під час розслідування злочинів полягає в: 1) обміні інформацією; 2) ідентифікації та перевірки осіб, предметів за обліками Інтерполу та поліції зарубіжних країн; 3) проведенні міжнародного розшуку каналами Інтерполу, забезпеченні реалізації видачі особи (екстрадиції); 4) допомоги у виконанні процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

З приводу самого процесу розшуку виникають деякі протиріччя в правовому регулюванні процесу розшуку підозрюваного. Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК України «якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук», але в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні зазначається, що «слідчий виносить окрему постанову про оголошення розшуку підозрюваного та вживає заходів з його розшуку» [8, с. 169]. Як бачимо, тут не зазначені діяльність та повноваження прокурора щодо оголошення розшуку осіб. Відповідно до ст. 545 КПК України Генеральна прокуратура України є центральним органом України, який має право звертатися із запитом про міжнародну правову допомогу

в кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів. Проте в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні визначені повноваження лише оперативних підрозділів – «організація розшукової роботи покладається на керівників оперативних підрозділів». Ми погоджуємося з думкою О.А. Калганова та В.В. Недбайло, які зазначили, що слід урегулювати повноваження компетентних органів, щоб надалі між ними не виникало протиріч. Таким чином, міжнародне співробітництво з розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, є запорукою швидкого та ефективного здійснення кримінального провадження.

В Україні 28 березня 2021 року набула чинності Міжамериканська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах. Мета конвенції полягає в тому, що держави-учасниці зобов'язуються надавати одна одній взаємну допомогу в кримінальних справах відповідно до положень конвенції. Так, будемо сподіватися, що її реалізація на території України полегшить вирішення питання організації розшуку підозрюваного [9].

У сучасних умовах міжнародна співпраця відіграє важливу роль у зміцненні й розвитку міжнародного співтовариства між державами. Це дозволить у майбутньому активізувати взаємодію між співробітниками правоохоронних органів у протидії організованій злочинності, узгоджувати свої дії щодо розшуку і притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини.

Висновки. Наявність багатьох нерегульованих або спірних питань під час організації та проведення розшукової діяльності ускладнює, а іноді унеможливає виконання органами досудового розслідування завдання кримінального процесу. Головна роль у забезпеченні реалізації фундаментальних прав і свобод громадян відіграє наявність надійних, ефективних та зрозумілих механізмів регулювання діяльності, пов'язаної із проведенням розшуку підозрюваного. Це важлива частина діяльності правоохоронних органів, якість виконання якої залежить від чіткої регламентації процедури. Вважаємо що наявність окремої глави в Кримінальному процесуальному кодексі України вирішить питання регламентації розшуку осіб (підозрюваних, обвинувачених, засуджених) з детальним розподіленням посадових обов'язків слідчих та оперативних підрозділів.

Література:

1. Офіційний портал «Аналітична система для комплаєнсу, аналізу ринків, ділової розвідки та розслідувань». URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/rozshuk-v-ukrayini-dynamika-zastanni-roky-zbilshuietsia/>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13 квітня 2012 року № 4651VI / РВ України ; База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. Лисенко О.В. Організація розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2013. С. 189–195.
4. Про національну поліцію : Закон України : від 20 серпня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
5. Міжнародний розшук та видача особи, яка вчинила кримінальне правопорушення : навчальний посібник / І.В. Басиста та ін. Київ, 2016. 277 с.
6. Дунаєва А.В. Діяльність слідчого щодо розшуку підозрюваного : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та кри-

міналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2013. 285 с.

7. Захарченко О.В. Діяльність слідчого з розшуку та встановлення місцезнаходження обвинуваченого : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 203 с.
8. Калганова О.А., Недбайло В.В. Процесуальні особливості розшуку підозрюваного під час досудового розслідування. *Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5 (8–9). С. 167–172.
9. Міжамериканська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах від 5 листопада 2020 р. / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-20#n2>

Neledva N., Linenko S. General problems of suspect search

Summary. The article is devoted to the general problems of searching for a suspect. The problem of searching for a suspect is reflected at the level of scientific publications of many modern scientists. The article considers the current state of the search for persons hiding from the investigation and court, analyzes the statistics, which indicates a low level of organization of search work. The issues of theory and practice related to the organization of the search for the suspect are analyzed, as well as the definition of the list and content of measures related to the search activities aimed at determining the location of the wanted persons. The mechanisms of regulation of the activity related to the search for the suspect are studied, the norms of the current criminal procedural legislation of Ukraine are analyzed. Thus, the article paid attention to the grounds and procedural procedure for suspending the pre-trial investigation due to circumstances that prevent its further conduct. These circumstances force the prosecutor or investigator (in agreement with the prosecutor) to temporarily suspend the pre-trial investigation. Attention is paid to the problems that arise during the pre-trial investigation: insufficient provision of law enforcement agencies with relevant forensic recommendations, lack of special research in this area, which affects the analysis of their activities to search for persons hiding from the investigation and court and locate wanted persons. A number of problems in the legislative regulation regarding the search for persons and ways to solve them are considered. The peculiarities of the procedural regulation of the announcement of the search for the accused and the problems that arise in the course of this are considered.

The article reflects the activities of search for persons: search work of operational units, search work of the investigator, joint activities of investigative and operational units to establish the whereabouts of persons hiding from pre-trial investigation bodies and evading criminal liability. The issue of search for persons by operational units of law enforcement agencies, which can be carried out through the implementation of certain instructions of the investigator on the basis of the provisions of Art. 41 of the CPC of Ukraine on conducting investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions in criminal proceedings. The issues of searching for a suspect in criminal proceedings in the context of certain aspects of international cooperation are investigated. It is proposed to introduce a separate chapter in the Criminal Procedure Code of Ukraine to address the issue of regulation of the search for persons (suspects, accused, convicts), with a detailed division of responsibilities of investigative and operational units.

Key words: search for the suspect, search for the accused, grounds for searching for persons, organization of search of the suspect, accused, shortcomings in the organization of the search for wanted persons.